Vo-hbo: aan de slag met taalbeleid!

Aansluiting
Voortgezet Onderwijs -
Rotterdamse Hogescholen

Naar een succesvol taalbeleid vo-hbo in de regio Rotterdam

Vo-hbo: aan de slag met taalbeleid!

Vo-hbo: aan de slag met taalbeleid!

Naar een succesvol taalbeleid vo-hbo
in de regio Rotterdam

Aansluiting
Voortgezet Onderwijs -
Rotterdamse Hogescholen

Projectgroep Taalbeleid
Kirsten van den Heuij, Roel Huysmans, Ed van Ree, Irma Westheim
en Ellis Wertenbroek

Colofon

Auteurs

Projectgroep Taalbeleid:

- Kirsten van den Heuij (docent opleiding Logopedie & coördinator taalbeleid IVG - Hogeschool Rotterdam)
- Roel Huysmans (docent Nederlands/communicatie - Hogeschool Rotterdam)
- Ed van Ree (oud-docent Nederlands Havo/vwo voor Muziek en Dans)
- Irma Westheim (teamleider havo-5 en vwo-5/6 - Wolfert Lyceum)
- Ellis Wertenbroek (projectleider Vakinhoudelijke aansluiting Nederlands/communicatie vo-hbo)

Binnen project: 'Samen werken aan een betere aansluiting vo-hbo' (*www.aansluiting-voho010.nl*), specifiek vakinhoudelijke aansluiting Nederlands/communicatie.

Voor digitale publicatie van 'Vo-hbo: aan de slag met taalbeleid!', zie website project 'Samen werken aan een betere aansluiting' bij Vakinhoudelijke aansluiting Nederlands/communicatie onder 'Materialen en instrumenten'.

Voor contact naar aanleiding van deze publicatie: Ellis Wertenbroek (projectleider Vakinhoudelijke aansluiting Nederlands/communicatie vo-hbo): *Samenwerkingvo-hbo@hr.nl*.

Redactie

Frank Molenaar (Hogeschool Rotterdam)

Vormgeving

Hogeschool Rotterdam

Voorwoord

Op 10 november 2016 hebben zo'n 50 scholen in het voortgezet onderwijs (vo) en vier Rotterdamse hogescholen afgesproken te gaan samenwerken om de aansluiting voor vo-leerlingen naar het hoger beroepsonderwijs (hbo) te verbeteren. Deze afspraken zijn neergelegd in het convenant 'Samen werken aan een betere aansluiting vo-hbo'.

Samen werken aan een betere aansluiting vo-hbo verhoogt het studiesucces van leerlingen en studenten. Dat het formuleren van een gedegen taalbeleid hierin een essentiële rol speelt, is beschreven in het boek *Vo-hbo, dat is andere taal*! (Wertenbroek et al., 2016). Met het verschijnen van dit boek, staan taalvaardigheid en taalbeleid weer helemaal op de agenda van beleidsmakers in het onderwijs van Rotterdam en omstreken. Maar wie formuleert dat taalbeleid dan? En wie voert het uit? En waar te beginnen?

Deze publicatie beschrijft hoe een taalbeleid dat zich richt op de aansluiting vo-hbo, geformuleerd wordt. Het onderbouwt dat een gedegen taalbeleid vervlochten is in de vakinhoud en het curriculum en ondersteund wordt door passende docentenvaardigheden en professionalisering. Deze publicatie onderschrijft het belang van een taalbeleid dat verweven is in alle lagen van een school of onderwijsinstelling. Met de checklists die zijn opgenomen in deze publicatie, is het voor elke schoolleider, beleidsmaker of -adviseur, taal(beleids) coördinator of docent die lesgeeft in het vo of hbo mogelijk om in kaart te brengen hoe het gesteld is met het taalbeleid binnen de organisatie. Hierdoor is het mogelijk om inzicht te krijgen in wat er al goed gaat of aanwezig is en te zien waar en welke verbeteringen mogelijk zijn.

Zonder de hulp van diverse collega's had deze publicatie niet geschreven kunnen worden. Met hun feedback is de tekst zo scherp en bondig mogelijk gebleven. Onze dank gaat uit naar: Tamar Israel en Rianne de Zeeuw voor hun inbreng tijdens de brainstormsessies, de leden van de werkgroepen van het project Samen werken aan een betere aansluiting vo-hbo (Inclusief (en) taalontwikkelend lesgeven, Doorlopende leerlijn taalvaardigheid, Profielwerkstuk-doorlopende leerlijn onderzoeksvaardigheden en Informatie- en

docentenuitwisseling) voor hun input en expertise en Brandon Bouwmans, Ria Chin-Kon-Sung, Amos van Gelderen, Evelyne van der Neut, Henriëtte Versprille, Peter Timmers en Roelie van der Zouwen voor hun hulp in de aanzet en aanvullingen op de conceptversies van de tekst.

Rotterdam, januari 2018

Kirsten van den Heuij, Roel Huysmans, Ed van Ree, Irma Westheim en Ellis Wertenbroek

Inhoudsopgave

1. Inleiding 9

2. Formulering taalbeleid 13

3. Invoering en verankering van taalbeleid 15

4. Vo-hbo: dat is andere taal! 19

5. Het fundament van een taalbeleid vo-hbo 23
   5.1 Vakinhoud en curriculum 26
      5.1.1 Doorlopende leerlijn Nederlands/communicatie 26
      5.1.2 Doorlopende leerlijn onderzoeksvaardigheden 29
   5.2 Docentenvaardigheden en professionalisering 31
      5.2.1 Inclusief (en) taalontwikkelend lesgeven (TOL) 32
      5.2.2 Informatie- en docentenuitwisseling 34

Literatuurlijst 39

1. Inleiding

Voor het opstellen van taalbeleid bestaat geen blauwdruk. Het is afhankelijk van het niveau waarop het beleid binnen de organisatie wordt geformuleerd. Op strategisch niveau kunnen kaders worden geschetst, op tactisch niveau kunnen deze worden uitgewerkt en op praktisch niveau wordt hier verdere invulling aan gegeven. Dit boek is een handreiking voor het vormgeven van een taalbeleid dat zich richt op de aansluiting vo-hbo binnen een school, instituut of opleiding, waarin de afstemming tussen onderwijsdidactiek en onderwijsinhoud de basis vormt.

Aandacht voor aansluiting in het onderwijs tussen voortgezet onderwijs en hoger beroepsonderwijs levert winst op voor zowel het vo als het hbo. Voor het vo levert de investering in een betere voorbereiding op het hbo ook een goede investering in het eigen onderwijs op. Andersom geldt dat ook voor het hbo, dat beter kan aansluiten op het toeleverend onderwijs.

In deze publicatie richten wij ons tot schoolleiders, beleidsmakers en -adviseurs, taal(beleids)coördinatoren en docenten die lesgeven in het vo en hbo en allen die geïnteresseerd zijn in het formuleren van een taalbeleid dat zich richt op de aansluiting vo-hbo. Met het boek *Vo-hbo: dat is andere taal!* (Wertenbroek et al., 2016) als uitgangspunt zijn in deze publicatie de stappen beschreven voor het formuleren van een concreet taalbeleid.

In hoofdstuk 2 gaan we in op de noodzaak om taalbeleid binnen het onderwijs vorm te geven. Daarna bespreken we in hoofdstuk 3 de invoering en verankering van het taalbeleid. In hoofdstuk 4 beschrijven we de belangrijkste knelpunten in de aansluiting vo-hbo Nederlands/communicatie. Vervolgens wordt in hoofdstuk 5 het aansluitingsmodel taalbeleid geïntroduceerd en lichten we het fundament van taalbeleid gericht op de aansluiting vo-hbo toe. Hierin is zowel aandacht voor de onderwijsinhoud als de onderwijsdidactiek. Hierna worden deze thema's verder uitgewerkt. Taalbeleid is vervlochten in de onderwijsinhoud en het curriculum. In de onderdelen doorlopende leerlijn Nederlands/communicatie en doorlopende leerlijn onderzoeksvaardigheden (hoofdstuk 5.1) wordt beschreven hoe een doorlopende leerlijn handen en

voeten krijgt. Maar om een taalbeleid te verankeren in een organisatie is meer nodig dan een goed curriculum. Docentenvaardigheden en professionalisering (hoofdstuk 5.2) zijn van groot belang om taalbeleid tot uitvoering te brengen in de dagelijkse onderwijspraktijk. Door inclusief (en) taalontwikkelend les te geven en informatie tussen docenten uit te wisselen, profiteren leerlingen en studenten het meest van een gedegen taalbeleid.

Om ervoor te zorgen dat het taalbeleid méér wordt dan een beleidsdocument, zijn in hoofdstuk 5 checklists opgenomen om te bepalen waar de school of onderwijsinstelling nu staat, naartoe wil of waar nog ruimte is voor verbetering voor het taalbeleid. In de checklists is onderscheid gemaakt voor doelen op strategisch, tactisch of praktisch niveau. De doelen op het strategisch niveau richten zich op het schetsen van de grote kaders. Deze taak zal binnen een school of onderwijsinstelling doorgaans worden vervuld door een (college van) bestuur, concernstaf, schoolleiding, instituutsdirectie of onderwijsmanager. Het uitwerken van deze kaders gebeurt op tactisch niveau door een taalcoördinator, sectievoorzitter of onderwijsmanager. Op praktisch niveau wordt hier verdere invulling aan gegeven door de docenten.

Port of Rotterdam
CUNARD
PRACHTIG
PRACHTIG

2. Formulering taalbeleid

"Taalbeleid? Nee, dat hebben wij niet binnen de opleiding!" De term taalbeleid is abstract en veelomvattend. Beleid rondom taalvaardigheid is vaak (deels) aanwezig binnen onderwijsinstellingen en geformuleerd op deelaspecten, zoals dyslexie en woordenschat, of in voorwaarden die gelden voor (schrijf) opdrachten.

- Een dyslexieprotocol beschrijft hoe een onderwijsinstelling omgaat met leerlingen of studenten met dyslexie, welke regels er gelden tijdens toetsen en welke hulpmiddelen ingezet mogen worden.
- Om de woordenschat van leerlingen te vergroten, hebben sommige vo-scholen een "woord van de week" geïntroduceerd. Deze woorden staan gedurende één week centraal in de lessen om de woordenschat van leerlingen te vergroten.
- Vaak bepalen scholen of opleidingen aan welke taalvoorwaarden iedere (schrijf)opdracht moet voldoen. Er is bijvoorbeeld vastgelegd hoeveel taalfouten het product maximaal mag bevatten en/of aan welke structuur de opdracht moet voldoen.
- Ook het in kaart brengen van het taalvaardigheidsniveau van studenten voor aanvang of in de eerste weken van een hbo-opleiding, kan gezien worden als een aspect van taalbeleid. Op basis van de resultaten van de taaltest bepaalt de opleiding of studenten extra ondersteuning nodig hebben op het gebied van taalvaardigheid.

Al deze aspecten afzonderlijk leveren een bijdrage aan het vergroten, verbeteren of ondersteunen van de taalvaardigheid van de student of leerling en dragen de visie van de onderwijsinstelling op taalontwikkeling uit. Een overkoepelende beschrijving van het geheel, het taalbeleid, is echter vaak niet geformuleerd binnen onderwijsinstellingen. Hoewel velen de meerwaarde begrijpen van de aanwezigheid van een taalbeleid als een continuüm, maakt het onderwerp nog (te) weinig deel uit van het meerjarenbeleid binnen onderwijsinstelling. Als een onderwijsinstelling taalbeleid formuleert, is dat vaak onvoldoende gepositioneerd binnen de organisatie. Daarnaast laat de uitvoering van taalbeleid nog wel eens een versnipperd beeld zien, terwijl inbedding in het school- of instituutsplan de impact van het taalbeleid juist vergroot.

ROTTERDAM
ROTTERDAM
SS ROTTERDAM

3. Invoering en verankering van taalbeleid

Taalbeleid staat of valt vaak met mensen die zich verantwoordelijk voelen voor de ingezette koers en die in staat zijn om die koers uit te voeren in het onderwijs. Het is echter van belang om na te denken over de wijze waarop het beleid structureel wordt ingevoerd en uitgevoerd. Wie gaan zich hiervoor inzetten? Waar ligt het eigenaarschap? Hoe worden zij gefaciliteerd door directie of management? Aan wie kunnen ze hun taken eventueel overdragen? Welke fasen van invoering worden onderscheiden? Wordt het een top-down-onderneming, een bottom-upbenadering of iets er tussenin? In grote lijnen kunnen we de volgende invoeringsstrategieën onderscheiden in volgorde van decentraal (bottom-up) naar centraal gestuurd (top-down):

1) Docenten van een of meer vaksecties of opleidingen spreken onderling af dat zij de kar trekken in hun lespraktijk. Ze maken afspraken over hoe ze aandacht aan taalontwikkeling van leerlingen of studenten in hun vakgebied vormgeven (meer dan alleen vakjargon) en monitoren elkaars resultaten. Op basis van deze ervaringen, bijvoorbeeld na een jaar, kunnen zij collega's adviseren over de meest succesvolle werkwijze. Deze nemen het stokje dan over en presenteren hun ervaringen weer aan andere collega's.
2) Een team van taal(beleids)coördinatoren buigt zich over het ontwikkelen van algemene principes voor taalgericht lesgeven. Deze principes worden vervolgens aan de praktijk getoetst door docenten uit verschillende vaksecties of opleidingen. Door middel van observaties van lessen en coaching van de docenten, wordt informatie verzameld over het succes van de opgestelde principes en over eventuele benodigde aanpassing. Deze procedure wordt vervolgens uitgebreid naar andere docenten en vaksecties of opleidingen, totdat alle docenten ervaring hebben opgedaan met taalgericht lesgeven in hun vakgebied.
3) De directie legt de prioriteiten vast voor het taalbeleid. Deze liggen bijvoorbeeld bij het vak Nederlands, waarbij de docenten op de hoogte moeten zijn van de eisen die het hbo stelt aan de taalvaardigheden van hun leerlingen of van het instroomniveau van de studenten. Maar het kan

ook zijn dat docenten van andere vakken hierbij betrokken worden om de onderzoeksvaardigheden en rapportagevaardigheden van de leerlingen of studenten te versterken. De directie delegeert de organisatie van deze professionaliseringsslag aan een team van taal(beleids)coördinatoren en monitort de voortgang.

Het spreekt voor zich dat elk van deze strategieën uitgaat van de inzet van de betrokken docenten en coördinatoren en de facilitering (bijvoorbeeld in tijd) die zij daarvoor krijgen. De keuze voor een strategie hangt in sterke mate af van de cultuur, organisatie en omvang van de school én de doelen van taalbeleid. Een centraal gestuurde aanpak ligt voor de hand als de prioriteiten op het organisatiebrede vlak liggen, zoals professionalisering van docenten. Een decentrale aanpak past weer meer bij de doelen die op een lager niveau in de organisatie liggen, bijvoorbeeld verandering van didactiek en pedagogiek in de lespraktijk.

TOR LINE
BOSTON TRADER
BOSTON TRADER

4. Vo-hbo: dat is andere taal!

Met het verschijnen van het boek *Vo-hbo: dat is andere taal!* (Wertenbroek et al., 2016) is taalvaardigheid en taalbeleid weer volop in beeld bij beleidsmakers in het onderwijs van Rotterdam en omstreken. De aandacht voor de publicatie en de ontwikkelingen in navolging van het boek inspireren en enthousiasmeren op diverse manieren.

Het boek daagt uit om na te denken en met elkaar in gesprek te gaan over de rol van taalvaardigheid binnen het onderwijs. Verder geeft het een aanzet om van daaruit tot een gedegen taalbeleid te komen dat een breed draagvlak geniet. Het boek geeft docenten in het hoger beroepsonderwijs een kijkje in de keuken van het voortgezet onderwijs en andersom, de aanpak en ontwikkeling van Nederlands/communicatie. Kennisnemen van wat er van leerlingen verwacht wordt op hun vervolgopleiding of weten met welke vaardigheden studenten instromen in de propedeuse, is cruciaal om een brug te slaan tussen het voortgezet onderwijs en het hoger beroepsonderwijs. Het boek besluit met een viertal aanbevelingen om een concrete uitwerking van taalbeleid te realiseren. De aanbevelingen (Wertenbroek et al., 2016, p. 65-67) luiden als volgt:

1) **Verbeter de schrijfvaardigheden van leerlingen**
   Het Centraal Examen richt zich voornamelijk op leesvaardigheden, terwijl in het hbo het accent op schrijfvaardigheid ligt. Het is dus de vraag of havoleerlingen in het vo de juiste voorbereiding krijgen op het hbo. Voor aanpassingen aan het onderwijs en Centraal Examens is in ieder geval het ministerie van OCW aan zet. Maar regionaal liggen er ook kansen om op zoek te gaan naar een betere aansluiting tussen vo en hbo.
2) **Stem bovenbouw vo en propedeuse hbo beter op elkaar af**
   In de bovenbouw havo Nederlands is er niet alleen aandacht voor leesvaardigheid en tekstverklaring, maar ook voor schrijf-, spreek- en luistervaardigheid. Het verdient aanbeveling te kijken naar de mogelijkheid om in het Programma van Toetsing en Afsluiting (in het vo) meer ruimte voor hbo-opdrachten te creëren en leerlingen meer en verschillende soorten schrijfproducten te laten maken. Vooral het profielwerkstuk en contextrijke opdrachten kunnen leerlingen goed voorbereiden op het hbo.

3) **Alle docenten stimuleren taalvaardigheid**
   Ontwikkeling van de taalvaardigheid van leerlingen en studenten vraagt om betrokkenheid van álle vakdocenten, niet alleen docenten Nederlands (vo) of Nederlands/communicatie (hbo). Alle docenten zouden zich bewust moeten zijn van hun eigen taalgebruik en het proces van taalontwikkeling van leerlingen of studenten moeten stimuleren en begeleiden. Daarbij helpen handvatten voor taalgerichte didactiek.
4) **Zorg voor een inclusief en talentgericht onderwijs**
   Docenten hebben een belangrijke rol bij het stimuleren van een bewuste taalvaardigheid en taalattitude. Niet het bereikte taalniveau van leerlingen en studenten, maar het proces om dat niveau te bereiken is het belangrijkste. Met activerende didactiek kunnen docenten ervoor zorgen dat ze leerlingen en studenten intrinsiek motiveren om aan hun taalcompetenties te werken en de aangereikte taalstrategieën daarvoor in te zetten.

VAN NELLE

Het Nieuwe Instituut

5. Het fundament van een taalbeleid vo-hbo

Om de aanbevelingen die gegeven zijn in het boek *Vo-hbo: dat is andere taal!* uit te werken, zijn er projectgroepen gevormd. De overkoepelende projectgroep taalbeleid heeft zich ten doel gesteld om onderwerpen te formuleren die opgenomen dienen te worden in een taalbeleid voor de bovenbouw van het vo en de propedeuse van het hbo. In samenwerking met vier (deel)werkgroepen[1] met elk een eigen expertise, hebben de auteurs dit gerealiseerd.

Voordat er taalbeleid geformuleerd kan worden, is het van belang de term taalbeleid nader te definiëren. Het woord beleid suggereert dat het gaat om een bewuste en structurele aanpak, die niet het gevolg is van de activiteiten of inzet van een individuele docent. Van den Branden geeft de volgende definitie van taalbeleid: "Taalbeleid is een structurele en strategische poging van een schoolteam om de onderwijspraktijk aan te passen aan de taalleerbehoeften van de leerlingen met het oog op het bevorderen van hun algehele ontwikkeling en het verbeteren van hun onderwijsresultaten" (Van den Branden, 2004, p. 51). Deze definitie zal worden gehanteerd in deze publicatie.

Aanpassing van de onderwijspraktijk aan de taalleerbehoeften van de leerling of student is aan de ene kant gericht op de onderwijsinhoud (vakinhoud en curriculum). De gebruikte onderwijsmethoden kunnen onder de loep genomen worden en er kan gediscussieerd worden over of de aangeboden inhoud in het onderwijs de juiste is en de gewenste kwaliteit heeft. Aan de andere kant wordt aanpassing van de onderwijspraktijk ook bereikt door in te zetten op de didactische en pedagogische vaardigheden van de professionals (docentenvaardigheden en professionalisering) die het onderwijs verzorgen aan de leerlingen of studenten. In de vormgeving van taalbeleid is afstemming tussen deze aspecten, onderwijsinhoud en didactiek, cruciaal.

1 Doorlopende leerlijn taalvaardigheid, Inclusief (en) taalontwikkelend lesgeven, Profielwerkstuk-doorlopende leerlijn onderzoeksvaardigheden en Informatie- en docentenuitwisseling.

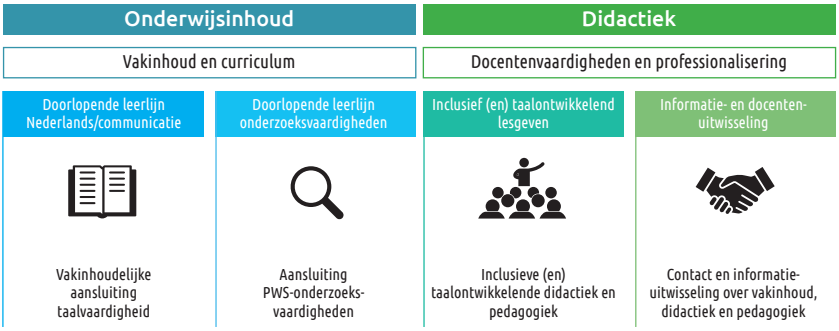

Het aansluitingsmodel taalbeleid (zie figuur hierboven) geeft weer hoe het fundament van taalbeleid voor het vo en hbo gevormd wordt.

Checklist: Visie op taalbeleid

Een van de basisvoorwaarden om tot een taalbeleid in een school of onderwijsinstelling te komen, is dat er een visie moet zijn op taalbeleid. Deze visie moet worden geconcretiseerd op verschillende niveaus (strategisch, tactisch en praktisch). Om verankering van taalbeleid te realiseren moet op strategisch en tactisch niveau formatie worden gereserveerd om de uitvoering van het taalbeleid op praktisch niveau mogelijk maken. In het creëren van draagvlak voor (de uitvoering van) taalbeleid is scholing essentieel. Door scholing is het mogelijk om inzicht te krijgen in het eigen handelen, (nieuwe) kennis en ideeën op te doen en actuele ontwikkelingen te volgen.

De onderstaande checklist is gericht op de visie op taalbeleid op strategisch, tactisch en praktisch niveau. Door de checklist in te vullen is het mogelijk om in kaart te brengen waar de onderwijsinstelling nu staat, waar zij naartoe wil of waar nog ruimte is voor verbetering voor wat betreft de visie op taalbeleid.

STRATEGISCH	
Bestuur / CvB / Concernstaf	☐ Erkent dat taalbeleid essentieel is voor studiesucces en voor een goede aansluiting vo-hbo ☐ Heeft kennis van taalbeleid in het algemeen en in het bijzonder met betrekking tot de aansluiting vo-hbo ☐ Heeft een visie op taalbeleid verwoord in een beleidsdocument ☐ Draagt er zorg voor dat de visie op taalbeleid continu en integraal is ☐ Draagt zorg voor het verspreiden van de visie op taalbeleid op strategisch niveau

Schoolleiding Instituutsdirectie Onderwijsmanager	□ Heeft kennis van taalbeleid in het algemeen en in het bijzonder met betrekking tot de aansluiting vo-hbo □ Ondersteunt de visie op taalbeleid en draagt deze uit in woord en daad □ Zorg voor formatie voor operationalisering taalbeleid □ Faciliteert scholing met betrekking tot taalbeleid op opleidingsniveau

TACTISCH	
Taalcoördinator Sectievoorzitter Onderwijsmanager	□ Heeft kennis van taalbeleid in het algemeen en in het bijzonder met betrekking tot de aansluiting vo-hbo □ Ondersteunt de visie op taalbeleid en draagt deze uit in woord en daad □ Vertaalt de visie op taalbeleid naar de onderwijspraktijk □ Draagt zorg voor realisatie beleidsdocument taalbeleid (afgeleid van de brede visie) op schoolniveau/opleidingsniveau □ Draagt zorg voor continuering en facilitering van taalbeleid op opleidingsniveau □ Ziet toe op implementatie taalbeleid binnen examenprogramma/curriculum □ Evalueert het taalbeleid en stelt waar nodig bij □ Koppelt resultaten terug naar strategisch niveau □ Stimuleert (en realiseert) scholing met betrekking tot taalbeleid binnen opleiding □ Volgt scholing met betrekking tot taalbeleid

PRAKTISCH	
Docenten	□ Hebben kennis van taalbeleid in het algemeen en in het bijzonder met betrekking tot de aansluiting vo-hbo □ Beschikken over het beleidsdocument taalbeleid (afgeleid van de brede visie) op school- of opleidingsniveau □ Stellen doelen voor taalbeleid die zijn afgeleid van beleidsdocument op school- of opleidingsniveau □ Een sectie of opleiding implementeert gestelde doelen aanwijsbaar in primair proces (via examenprogramma/curriculum) □ Voeren in primair proces gestelde doelen uit □ Sectie of opleiding evalueert gestelde doelen □ Sectie of opleiding herziet taalbeleid op school- of opleidingsniveau in relatie tot behaald resultaat □ Volgen scholing met betrekking tot gestelde doelen ten aanzien van taalbeleid

5.1 Vakinhoud en curriculum

Door kritisch te kijken naar de onderwijsinhoud in het vo en hbo en curricula op elkaar af te stemmen, kan de overgang van het ene onderwijsniveau naar het andere gelijkmatig verlopen. Docenten in het voortgezet onderwijs begeleiden de leerling tot aan het einde van het schooljaar in havo 5. Vervolgens maakt de gediplomeerde de stap naar het hoger beroepsonderwijs, waar de student in beeld komt op het moment dat hij officieel is ingeschreven. Samenwerking tussen het vo en hbo is essentieel om ervoor te zorgen dat de overgang in het onderwijs voor leerlingen/studenten zo soepel mogelijk verloopt en leerlijnen goed op elkaar aansluiten. Door het ontwikkelen van doorlopende leerlijnen van vo naar hbo wordt dit geconcretiseerd. Wanneer een student kiest voor een hbo-studie zal hij te maken krijgen met nieuwe begrippen die verbonden zijn met de vakinhoud van de gekozen richting. Maar naast deze vakspecifieke kennis en vocabulaire zijn er ook algemene (academische) vaardigheden die, nadat de basis is gelegd in het vo, verder worden uitwerkt in het hbo. Taalvaardigheden zijn niet alleen verbonden met een leerlijn van het schoolvak Nederlands naar de communicatieve vaardigheden in het hbo. Ook het uitvoeren en de verslaglegging van (praktijkgericht) onderzoek, zoals bij het profielwerkstuk (PWS) in het vo, hebben een vervolg in het hbo. Denk hierbij aan de onderzoeksvaardigheden en uiteindelijk de bachelor thesis.

5.1.1 Doorlopende leerlijn Nederlands/communicatie

In de ideale situatie formuleert elke vo-school en hbo-opleiding taalbeleid, waarin een doorlopende leerlijn taalvaardigheid is opgenomen. Leerlingen en studenten krijgen onderwijs en worden bevraagd op het juiste taalniveau. Docenten hanteren voor hun opdrachten een eenduidige terminologie en een duidelijke opdrachtomschrijving. In een doorlopende leerlijn taalvaardigheid komen de schriftelijke taalvaardigheid (lezen, schrijven), mondelinge taalvaardigheid (luisteren, spreken), taalbeschouwing, taalverzorging en argumentatieve vaardigheden in de verschillende leerjaren voldoende aan de orde. De aandacht verschuift tijdens de doorloop naar steeds abstractere en complexere vaardigheden en er worden aan de leerling of student steeds andere eisen gesteld.

Bij de ontwikkeling van een doorlopende leerlijn van vo naar hbo kunnen de referentieniveaus van Meijerink (2009) houvast bieden. Voor het vo zijn die referentieniveaus verwerkt in de taalmethodes. De Wet referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen (2010) schrijft voor dat het vo zorgdraagt voor het behalen van de referentieniveaus voor de leerlingen. Leerlingen die het havo

afronden hebben het taalvaardigheidsniveau 3F behaald en vwo-leerlingen 4F. Het hbo kent (nog) geen soortgelijke verplichting, maar de commissie-Meijerink veronderstelt dat de doorlopende leerlijn ook in het hoger onderwijs voortgezet wordt (Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen, 2008). De Raad voor Taal en Letteren bracht in 2015 een advies uit voor het ontwikkelen van een tertiaire leerlijn (Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren, 2015). Hoewel zo'n leerlijn nog niet is omgezet naar referentieniveaus, staat vast dat het proces van taalontwikkeling nog niet is afgerond als de leerling het voortgezet onderwijs verlaat. Ook hbo-instellingen zouden daarom in hun curriculum een cumulatieve leerlijn moeten opnemen.

In de aansluiting vo-hbo spelen de beschrijvingen per vaardigheid van niveau 3F en een (geleidelijke) ontwikkeling naar niveau 4F een cruciale rol. Hierbij moet er sprake zijn van een drempelloze overgang van het ene niveau naar het volgende niveau. Het is belangrijk om voor elke vaardigheid (mondelinge taalvaardigheid, lezen, schrijven, taalbegrip en taalverzorging) het overgangsniveau vast te stellen. Er is namelijk niet één algemeen taalvaardigheidsniveau. Een leerling of student kan de ene vaardigheid op een hoger niveau beheersen dan een andere. Daarbij is het zaak om niet alleen het referentieniveau te benoemen, maar ook de beheersing van de vaardigheid concreet te beschrijven.

Door in taalopdrachten in de bovenbouw van het vo en de propedeuse van het hbo een eenduidige terminologie en beoordelingsmethodiek te gebruiken, kunnen leerlingen zich in het vo voorbereiden op de opdrachten die ze in het hbo tegenkomen.[2]

Een doorlopende leerlijn taalvaardigheid is nadrukkelijk ingebed in andere vakken. Het is daarom belangrijk om bij het formuleren van de leerlijn docenten uit alle secties te betrekken. De doorlopende leerlijn heeft ook raakvlakken met een onderzoeksleerlijn, het verwerven van studievaardigheden en met de doorlopende leerlijnen voor vakoverstijgende vaardigheden zoals mediawijsheid, kritisch denken en communiceren. Voor een doorlopende leerlijn taalvaardigheid moeten in het taalbeleid van vo-scholen en hbo-opleidingen de volgende punten worden opgenomen:

- Welk startniveau taalvaardigheid wordt van de leerling of student verwacht?

2 De (deel)werkgroep 'Doorlopende leerlijn taalvaardigheid' heeft een database voor leerlingen/studenten ontwikkeld met een beschrijving van terminologie en beoordelingscriteria voor schrijfvaardigheid. De ambitie is om in de toekomst hetzelfde te doen voor de andere taalvaardigheden.

- Wat is het beoogde eindniveau voor de taalvaardigheden en hoe zijn deze vastgelegd in de eindtermen of competenties?
- Hoe werken leerlingen of studenten binnen het hele curriculum naar dit eindniveau toe?

De doorlopende leerlijn taalvaardigheid moet verankerd worden in het taalbeleid van de onderwijsinstelling, bijvoorbeeld door de volgende punten daarin op te nemen:

- **Taalopdrachten en beoordelingscriteria.** Docenten werken met taalopdrachten en beoordelingscriteria, zowel in het vak Nederlands/communicatie als in de overige vakken, die een voorbeeld zijn voor het vervolgonderwijs (hbo) en aansluiten op het voorafgaande onderwijs (vo).
- **Eenduidige beoordeling.** Docenten zorgen voor een eenduidige beoordeling van taalvaardigheden binnen de onderwijsinstelling die in lijn is met de verwachtingen op basis van het referentiekader.
- **Monitoring.** Docenten monitoren de taalontwikkeling van leerlingen en studenten, adviseren en sturen bij wanneer dat nodig is.
- **Draagvlak.** Onderwijsmanagers, beleidsmakers en docenten creëren draagvlak om het taalbeleid ten uitvoer te brengen en om in hun didactiek, pedagogiek en methodiek aandacht te hebben voor de taalontwikkeling van hun leerlingen/studenten.

Checklist: Doorlopende leerlijn Nederlands/communicatie

De onderstaande checklist is gericht op de doorlopende leerlijn Nederlands/communicatie. Deze leerlijn zal ontwikkeld worden op tactisch niveau en worden uitgevoerd op praktisch niveau door docenten. Door de checklist in te vullen is het mogelijk om in kaart te brengen hoe het gesteld is met de ontwikkeling en uitvoering van de doorlopende leerlijn Nederlands/communicatie.

TACTISCH	
Taalcoördinator Sectievoorzitter Onderwijsmanager	☐ Ontwikkelt een leerlijn Nederlands/communicatie aan de hand van gestelde doelen en beoordelingscriteria, passend in het curriculum ☐ Creëert draagvlak om het taalbeleid in de doorlopende leerlijn Nederlands/communicatie ten uitvoer te brengen ☐ Stimuleert dat er in didactiek, pedagogiek en methodiek aandacht is voor de taalontwikkeling van leerlingen/studenten

PRAKTISCH	
Docenten	☐ Werken met taalopdrachten en beoordelingscriteria, zowel in het vak Nederlands/communicatie als in de overige vakken, die een voorbeeld zijn voor het vervolgonderwijs (hbo) en aansluiten op het voorafgaande onderwijs (vo) ☐ Dragen zorg voor een eenduidige beoordeling van taalvaardigheden binnen de onderwijsinstelling die in lijn is met de vaardigheden die van de leerling of student mogen worden verwacht op basis van het referentiekader ☐ Monitoren de taalontwikkeling van leerlingen en studenten, adviseren en sturen bij wanneer nodig

5.1.2 Doorlopende leerlijn onderzoeksvaardigheden

Onderzoeksvaardigheden en taalvaardigheden zijn nauw met elkaar verbonden. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het rapporteren van onderzoek, dat een beroep doet op de schriftelijke taalvaardigheid of het lezen van literatuur, waarvoor leesvaardigheid van belang is. Het is van belang dat het onderwijs rondom het profielwerkstuk (PWS) is ingebed in de doorlopende leerlijn Nederlands/communicatie. Er moet sprake zijn van een geleidelijke en cumulatieve opbouw van kennis en vaardigheden gedurende de vijf jaar in het voortgezet onderwijs. Deze kennis en vaardigheden moeten geïntegreerd zijn in alle vakken en daar dient ook op beoordeeld te worden. Het moet duidelijk zijn op welke manier het profielwerkstuk de ideale voorbereiding is op het hbo en de hbo-vaardigheden.

Het profielwerkstuk in het vo maakt deel uit van het schoolexamen. Het is een uitgebreide, praktische opdracht, die vaardigheden in combinatie met kennis en inzicht toetst. Hiernaast is het profielwerkstuk bedoeld om de samenhang en integratie van leerstofonderdelen binnen een profiel te bevorderen. In artikel 4.3 van het Eindexamenbesluit VO (2016) staat hierover het volgende:

> *Het schoolexamen vwo, havo en vmbo, voor zover het betreft de theoretische leerweg, bedoeld in artikel 10 van de wet, of de gemengde leerweg, bedoeld in artikel 10d van de wet, omvat mede een profielwerkstuk. Het profielwerkstuk is een werkstuk, een presentatie daaronder begrepen, waarin op geïntegreerde wijze kennis, inzicht en vaardigheden aan de orde komen die van betekenis zijn in het desbetreffende profiel (Eindexamenbesluit VO, 2016).*

Praktijkgericht onderzoek in het hbo is van cruciaal belang (Commissie Veerman, 2010; WHW art. 1.3.). Afgestudeerde hbo'ers en academici komen steeds

vaker als kenniswerkers in kennisintensieve organisaties terecht. Hogescholen leiden studenten op tot vakkundige, onderzoekende en weerbare professionals. Onderzoekend en reflectief vermogen en maatschappelijk bewustzijn spelen, naast kennis en vakmanschap, een steeds belangrijker rol in de beroepspraktijk, die zich op alle terreinen in hoog tempo ontwikkelt. Deze beroepspraktijk baseert zich in toenemende mate op inzichten uit wetenschap en praktijkgericht onderzoek.

Het ligt voor de hand dat de onderzoekslijn van vo-scholen (met het profielwerkstuk als eindscriptie en de toetsing van (hbo-)vaardigheden) en die van hbo-instellingen op elkaar aansluiten. Voor een betere aansluiting vo-hbo is het gewenst dat vo-scholen hun leerlingen begeleiden in het hanteren van een gangbare onderzoeksmethodiek met de juiste onderzoeksterminologie en dat zij het onderzoek op een adequate manier kunnen weergeven, beschrijven, rapporteren en presenteren.

Het verslag leggen en presenteren van het profielwerkstuk is onderdeel van de leerlijn Nederlands/communicatie en zou daarom in deze leerlijn moeten worden ingebed. Daarbij kunnen de volgende onderdelen een rol spelen:

- **Gerichte instructie en ondersteuning.** Docenten in vo en hbo bieden gerichte instructie en ondersteuning bij het opstellen van het onderzoeksplan, het systematisch verzamelen en verwerken van de gegevens en het duiden van deze gegevens om tot een logische conclusie te komen.
- **Opstellen onderzoeksverslag en presentatie.** Docenten in het vo ondersteunen leerlingen bij het opstellen van een onderzoeksverslag volgens de geldende richtlijnen en de daaruit voortvloeiende presentatie.
- **Taalvaardigheid bij alle vakken.** Docenten in het vo en hbo hebben in de totstandkoming van een onderzoeksverslag, zoals het PWS of een vergelijkbaar product op hbo-niveau, expliciete aandacht voor de taalvaardigheid van de leerling of student.

Checklist: Doorlopende leerlijn onderzoeksvaardigheden

De onderstaande checklist is gericht op de doorlopende leerlijn onderzoeksvaardigheden. Deze leerlijn zal ontwikkeld worden op tactisch niveau en worden uitgevoerd op praktisch niveau door docenten. Door de checklist in te vullen is het mogelijk om in kaart te brengen hoe het gesteld is met de ontwikkeling en uitvoering van de doorlopende leerlijn onderzoeksvaardigheden.

TACTISCH	
Taalcoördinator Sectievoorzitter Onderwijsmanager	☐ Ontwikkelt een leerlijn onderzoeksvaardigheden aan de hand van gestelde doelen en beoordelingscriteria, passend in het curriculum ☐ Creëert draagvlak om het taalbeleid in de doorlopende leerlijnen onderzoeksvaardigheden ten uitvoer te brengen ☐ Stimuleert dat er in didactiek, pedagogiek en methodiek van onderzoeksvaardigheden aandacht is voor de taalontwikkeling van leerlingen/studenten

PRAKTISCH	
Docenten	☐ Bieden gerichte instructie en ondersteuning bij het opstellen van het onderzoeksplan, het systematisch verzamelen en verwerken van de gegevens en het duiden van deze gegevens om tot een logische conclusie te komen ☐ Ondersteunen leerlingen/studenten bij het opstellen van een onderzoeksverslag volgens de geldende richtlijnen en de daaruit voortvloeiende presentatie ☐ Hebben in de totstandkoming van een onderzoeksverslag, zoals het PWS of een vergelijkbaar product op hbo-niveau, expliciete aandacht voor de taalvaardigheid van de leerling of student

5.2 Docentenvaardigheden en professionalisering

Taalbeleid heeft de grootste impact als het niet afhankelijk is van een individuele medewerker of een kleine groep betrokkenen. Het is daarnaast van belang dat niet alleen de docenten die betrokken zijn bij de doorlopende leerlijnen zorg dragen voor de taalvaardigheid van de leerling of student en het taalbeleid, maar dat iedereen die lesgeeft in zijn onderwijsdidactiek en pedagogiek hier rekening mee houdt. Bij inclusief (en) taalontwikkelend lesgeven (TOL) is er sprake van taalbewust vakonderwijs. Het gaat erom taaldidactiek zo in te zetten dat de vakdoelen beter bereikt worden. TOL is juist niet alleen verbonden aan een vaksectie Nederlands/communicatie, maar stelt dat alle docenten aandacht besteden aan de taalvaardigheid van leerlingen/studenten en die van zichzelf. Een kritische beschouwing van de docentencompetenties en de benodigde professionalisering is hierbij essentieel. Soms houdt dit scholing in, maar ook korte lijnen tussen het vo en hbo en structurele uitwisseling van informatie en docenten dragen bij aan een deskundige uitvoering van het taalbeleid.

5.2.1 Inclusief (en) taalontwikkelend lesgeven (TOL)

Voor een goede aansluiting tussen vo en hbo en het realiseren van een doorlopende leerlijn is het noodzakelijk dat alle onderwijsniveaus een breed taalbeleid formuleren. Dit betekent volgens Daems & Van der Westen (2008) dat er in alle lagen en onderdelen van het curriculum aandacht is voor taal, taalleren, taalontwikkeling en taalondersteuning. Dit vereist dat alle docenten in hun lessen bewust met taal omgaan en daar invulling aan geven.

Het lezen en verwerken van vakteksten hoort bij de kern van een vak. Het gaat er bij taalontwikkelend lesgeven om dat de taaldidactiek zo ingezet wordt dat de vakdoelen (het begrijpen van de vakinhoud, het zich eigen maken van vakbegrippen, het kunnen redeneren over de vakinhoud e.d.) bereikt worden.[3] Onderwijs waarbij taal- en vakonderwijs op elkaar zijn afgestemd, is succesvol en levert betere resultaten voor alle vakken op dan op zichzelf staand taalonderwijs (Elbers, 2013). Door TOL werken leerlingen en studenten bij ieder vak aan hun taalontwikkeling.[4]

Een inclusieve pedagogisch didactische benadering met oog voor diversiteit zorgt voor betere studieprestaties (Bormans, Bajwa, Van Braam & Dekker, 2015). Taalontwikkelend lesgeven sluit aan op deze benadering. De docent stelt de eisen voor wat betreft het taalniveau. Hoge eisen werken motiverend, lage eisen werken demotiverend. Vooral bij studenten met een achtergrond die op het gebied van taalontwikkeling minder goed aansluit bij de manier van spreken en schrijven op school, blijken de schoolresultaten omhoog te gaan als de docent gericht aan school- en vaktaal werkt (Hajer, 2008).

Zowel binnen het vo als het hbo is het van belang dat taalgericht vakonderwijs is geïntegreerd in alle lessen. Het eenduidig toepassen van taalbewust vakonderwijs vergroot de vaardigheden op het gebied van woordenschatverwerving en schrijf- en leesvaardigheid. Deze vaardigheden moeten zowel in het vo als hbo ontwikkeld worden, omdat de abstracte, academische taalvaardigheid een specifiek soort Nederlands is dat ver kan afstaan van de taal die studenten buiten de school tegenkomen. Het is voor alle studenten belangrijk om binnen verschillende vakgebieden gericht aan taalvaardigheid te wer-

3 Er zijn verschillende termen die naar soortgelijke didactiek verwijzen (o.a. taalgericht vakonderwijs (TVO) en taalontwikkelend onderwijs (TOO)). Hier is gekozen de term taalontwikkelend lesgeven (TOL) te hanteren.

4 De (deel)werkgroep 'Inclusief (en) taalontwikkelend lesgeven' heeft een handreiking geschreven en ontwikkelt filmpjes om duidelijk te maken wat taalgerichte didactiek inhoudt.

ken, omdat voor alle studenten de vaktaal van de beroepsgerichte opleiding in meer of mindere mate een nieuwe taal is.

Om TOL volledig te implementeren is een omslag nodig in de wijze waarop docenten lesgeven en handelen. Zij zullen zich de werkwijze van TOL eigen moeten maken. Scholing op dit gebied kan worden gefaciliteerd door onderwijsmanagers en beleidsmakers. Zij kunnen eveneens een belangrijke rol spelen in het uitdragen van het besef dat iedere docent een taalbewuste docent kan en moet zijn.

Om ervoor te zorgen dat TOL door alle vo- en hbo-docenten wordt gezien als een vanzelfsprekende benadering, is het van belang dat er meer bekendheid komt voor deze werkwijze binnen onderwijsinstellingen. Op die manier ontstaat er een breder draagvlak voor het taalontwikkelend lesgeven.
Docenten moeten competenties ontwikkelen om de taalvaardigheid van de leerlingen of studenten te vergroten. Mogelijkheden in de professionalisering van docenten zijn het volgen van een kennismakingsworkshop over TOL of feedback van een expert op de manier van lesgeven. Onderstaande aspecten kunnen worden opgenomen in het taalbeleid om taalontwikkelend lesgeven te ondersteunen:

- **Facilitering.** Directie en management faciliteren de scholing in tijd en geld.
- **Belang.** Managers en beleidsmakers dragen het belang van TOL uit in het kader van kwalitatief goed onderwijs en bekwame (vak)docenten.
- **Professionalisering.** Docenten bezoeken workshops en/of informatiebijeenkomsten over TOL om zich te laten informeren over de achtergrond en onderbouwing van deze didactiek.
- **Implementatie.** Docenten laten zich informeren over hoe zij TOL kunnen implementeren in hun lessen en werkwijze.

Checklist: Inclusief (en) taalontwikkelend lesgeven

De onderstaande checklist is gericht op inclusief (en) taalontwikkelend lesgeven (TOL). Om deze didactiek in de dagelijkse lespraktijk tot uitvoer te brengen (praktisch niveau), moet op tactisch niveau draagvlak worden gecreëerd en het belang van inclusief (en) taalontwikkelend lesgeven worden geadresseerd. Door de checklist in te vullen is het mogelijk om in kaart te brengen of en op welk niveau het inclusief (en) taalontwikkelend lesgeven is geïntegreerd in de onderwijsinstelling.

TACTISCH	
Taalcoördinator Sectievoorzitter Onderwijsmanager	☐ Creëert draagvlak en faciliteert de scholing rondom taalontwikkelend lesgeven (TOL) in de organisatie ☐ Draagt het belang van TOL uit in het kader van kwalitatief goed onderwijs en bekwame (vak)docenten

PRAKTISCH	
Docenten	☐ Bezoeken workshops en/of informatiebijeenkomsten over TOL om zich te laten informeren over de achtergrond en onderbouwing bij deze didactiek ☐ Laten zich (op individueel niveau) informeren over hoe zij TOL kunnen implementeren in hun lessen en werkwijze ☐ Implementeren de principes van het inclusief (en) taalontwikkelend lesgeven (TOL) in de dagelijkse didactiek

5.2.2 Informatie- en docentenuitwisseling

Regionale afstemming en samenwerking zijn wenselijk voor een betere aansluiting tussen het toeleverende en aansluitende onderwijs. Nog te vaak blijken institutionele grenzen samenwerking te belemmeren, sluiten curricula niet goed aan of hebben docenten onvoldoende kennis van het aanleverend onderwijs en vervolgonderwijs om leerlingen en studenten adequaat te ondersteunen. Binnen de regio Rotterdam is er op het gebied van de taalbeleidsthema's veel expertise aanwezig. Door uitwisseling tussen de onderwijssectoren leren onderwijsinstellingen van elkaar en worden zij samen verantwoordelijk voor de onderwijsovergangen (OCW, 'Kamerbrief over actieplan gelijke kansen in het onderwijs', 2016a).
Structurele informatie- en docentenuitwisseling draagt bij aan een effectieve uitvoering van taalbeleid. Het doel van deze uitwisseling is te komen tot

een optimale aansluiting tussen vo en hbo, waarin docenten en leerlingen/studenten zich ontwikkelen binnen de doorlopende leerlijnen taalvaardigheid en onderzoeksvaardigheden. Daarnaast draagt het bij aan de beeldvorming van docenten Nederlands/communicatie en taalcoördinatoren in het vo en hbo op het gebied van elkaars onderwijsinhoud en didactiek. Ditzelfde geldt voor andere vakdocenten in het kader van inclusief en taalontwikkelend lesgeven. Docentenuitwisseling zal leiden tot gezamenlijke kennis over relevante thema's. Die kennis kan verder worden ontwikkeld, uitgebreid en uiteindelijk in praktijk worden toegepast.[5]

Door afspraken over informatie- en docentenuitwisseling in een taalbeleid op te nemen, wordt bijgedragen aan:

- Het dragen van gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de aansluiting tussen het vo en het hbo.
- Het ontwikkelen en onderhouden van doorlopende leerlijnen op het gebied van taalvaardigheid en onderzoeksvaardigheden.
- Het kennisnemen van wat er van leerlingen verwacht wordt in hun vervolgopleiding of van de vaardigheden waarmee studenten instromen in de propedeuse.

Goed vormgegeven taalbeleid draagt er verder zorg voor dat alle docenten betrokken zijn bij informatie- en docentenuitwisseling. Ook kan in het taalbeleid aandacht worden besteed aan professionaliseringsactiviteiten. Onderstaande aspecten kunnen bijvoorbeeld onderdeel zijn van het taalbeleid:

- **Samenwerkingsbijeenkomsten.** Docenten bezoeken samenwerkingsbijeenkomsten binnen en buiten de onderwijsinstelling om de aansluiting in (leerlijnen tussen) vo en hbo te bevorderen.
- **Conferenties.** Docenten nemen deel aan (aansluitings)conferenties rondom voor taalvaardigheid relevante thema's.
- **School- of lesbezoeken.** Docenten participeren in school- of lesbezoeken zowel binnen de sectie/opleiding als bij andere vakken/opleidingen en tussen vo en hbo.
- **Intervisiebijeenkomsten.** Docenten nemen deel aan (het opzetten van) intervisiebijeenkomsten met vo- en hbo-docenten.

5 De (deel)werkgroep 'Informatie- en docentenuitwisseling' heeft een verslag gepubliceerd, waarin de uitkomsten staan van een onderzoek onder vaksecties Nederlands bij de regionale vo-scholen en hbo-opleidingen. Het bevat een stand van zaken en aanbevelingen voor structurele informatie- en docentenuitwisseling.

Checklist: Informatie- en docentenuitwisseling

De onderstaande checklist is gericht op informatie- en docentenuitwissling. Om deze uitwisseling tot uitvoer te brengen (praktisch niveau) moet op tactisch niveau draagvlak worden gecreëerd en het belang van informatie- en docentenuitwisseling worden geadresseerd.

TACTISCH	
Taalcoördinator Sectievoorzitter Onderwijsmanager	☐ Creëert draagvlak en faciliteert de realisatie van informatie- en docentenuitwisseling in de organisatie ☐ Draagt het belang van informatie- en docentenuitwisseling uit in het kader van kwalitatief goed onderwijs en bekwame (vak)docenten

PRAKTISCH	
Docenten	☐ Bezoeken samenwerkingsbijeenkomsten binnen en buiten de onderwijsinstelling om de aansluiting in (leerlijnen tussen) vo en hbo te bevorderen ☐ Nemen deel aan (aansluitings)conferenties rondom voor taal-vaardigheid relevante thema's ☐ Participeren in school- of lesbezoeken, zowel binnen de sectie of opleiding als bij andere vakken of opleidingen ☐ Nemen deel aan (het opzetten van) intervisiebijeenkomsten met vo- en hbo-docenten

Literatuurlijst

Bormans, R., Bajwa, M., Braam, E. van, & Dekker, I. (2015). *Kwaliteit in de klas.* Den Haag, Nederland: Vereniging Hogescholen

Branden, K. van den (2004). T*aalbeleid: een hefboom voor gelijke onderwijskansen.* School en Samenleving, 5, 49-66

Daems, F., & Van der Westen, W. (2008). *Doorlopende leerlijn taal? Dan ook in het hoger onderwijs! Conceptuele uitgangspunten voor een taalbeleid in het hoger onderwijs.* In A. Mottart, & S. Vanhooren, Tweeëntwintigste Conferentiebundel. Het Schoolvak Nederlands (pp. 100 - 104). Gent: Academia Press

Elbers, E. (2013). *Iedere les een Nederlandse taalles? Taal- en vakonderricht in het beroepsonderwijs.* Levende Talen Tijdschrift, 14(4), 14-27

Eindexamenbesluit VO (2016). Te raadplegen via: *http://wetten.overheid.nl/BWBR0004593/2017-08-01*

Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen (2008). Over de drempels met taal en rekenen. Te raadplegen via: *https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2008/01/24/rapport-over-de-drempel-met-taal-en-rekenen*

Hajer, M. (2008). *De lat hoog voor vakonderwijs: taalbeleid in de klas via taalgerichte vakdidactiek.* Vonk, 38(1), 11-27

Meijerink, H. P. (2009). *Referentiekader Taal en Rekenen.* Enschede: Doorlopende leerlijnen taal en rekenen

Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren. (2015). *Vaart met taalvaardigheid Nederlands in het hoger onderwijs.* Den Haag: Nederlandse Taalunie

OCW (2016a). Kamerbrief over actieplan gelijke kansen in het onderwijs. Te raadplegen via: *https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2016/10/31/kamerbrief-over-actieplan-gelijke-kansen-in-het-onderwijs*

Veerman (2010). *Differentiëren in Drievoud.* Rapport Commissie Veerman, TK 31 288 nr. 96, april 2010

Wertenbroek, E., Cornelisse, M., Engelsman, M., Heuij, K. van den, Huysmans, R. Zeeuw-Oprel, R. de, Hutten, S., Atten, R. van, Smeman, M. (2016). *Vo-hbo: dat is andere taal! Naar een doorlopende leerlijn Nederlands in de regio Rotterdam.* Rotterdam: Hogeschool Rotterdam

Wet referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen (2010). Te raadplegen via: *http://wetten.overheid.nl/BWBR0027679/2014-08-01*

Wet op het Hoger onderwijs en Wetenschappelijk onderzoek (1992). Art. 1.3. Instellingen voor hoger onderwijs. Te raadplegen via: *http://wetten.overheid.nl/BWBR0005682/2017-09-01*

Vo-hbo: aan de slag met taalbeleid!

In deze publicatie richten wij ons tot schoolleiders, beleidsmakers en -adviseurs, taal(beleids)coördinatoren, docenten en allen die geïnteresseerd zijn in het formuleren van een taalbeleid dat zich richt op de aansluiting vo-hbo. Met het boek 'Vo-hbo: dat is andere taal!' (Wertenbroek et al., 2016) als uitgangspunt, zijn in deze publicatie de stappen beschreven voor het formuleren van een concreet taalbeleid. Een taalbeleid dat verankerd is in onderwijsinhoud én didactiek.

Een leerling komt net na de bel binnen rennen. Vriendelijk maar kordaat geeft de receptioniste een briefje mee: "Ik moet je toch een ongeoorloofd telaatje geven." Je ziet het aan zijn blik: de leerling begrijpt er niets van. Een triviaal voorbeeld, maar het toont waar het al kan misgaan. En dan moet de taal in toetsen, presentaties, theorieboeken en werkstukken nog komen. Taalbeleid is in de kern het besef dat adequaat taalgebruik en gedegen kennis van de taal voorwaarden zijn voor succes in studie en beroep. Juist daarom is het zo belangrijk dat besef om te zetten in hanteerbaar taalgereedschap vanuit een gedragen taalbeleid. Deze publicatie 'Vo-hbo: aan de slag met taalbeleid!' geeft daartoe in heldere taal(!) zeer bruikbare handvatten. Voor het onderwijs in de regio Rotterdam een handleiding én een stimulans om taalbeleid op de kaart te zetten.

Peter Timmers, directeur - Dalton Lyceum Barendrecht

Alles wat vanzelfsprekend is, is kwetsbaar. De Nederlandse taal lijkt die vanzelfsprekendheid te hebben en is dus kwetsbaar. In zichzelf kwetsbaar, maar ook in haar effect. Taal verbindt en sluit uit. Taal helpt mensen professioneel verder of hindert. Taal kan het verschil zijn tussen slagen voor een vak of zakken. Dus is het goed dat we meer aandacht schenken aan onze taal, het Nederlands. En is het heel goed dat mensen ons de weg wijzen hoe we dat zouden kunnen doen in het onderwijs. Zodat onze taal haar weerbaarheid behoudt.

Ron Bormans, voorzitter stuurgroep Samen werken aan een betere aansluiting vo-hbo

Uit onderzoek blijkt dat taalvaardigheid essentieel is voor studiesucces. Studenten moeten namelijk via - steeds complexer - taalgebruik kennis en vaardigheden met betrekking tot hun toekomstige beroep aantonen. Een krachtig taalvaardigheidsonderwijs bevordert de kwaliteit van de onderwijspraktijk en de kwaliteit van de uitstroom. Een naadloze aansluiting tussen het voortgezet en het hoger beroepsonderwijs is belangrijk om de overgang voor alle studenten efficiënt te laten verlopen en op die manier de slaagkansen te verhogen. Dialoog en samenwerking zijn daarvoor essentieel. Deze publicatie reikt daarvoor praktische handvatten aan en is daarom een zeer aan te bevelen handleiding voor alle betrokken actoren.

Drs. An De Moor, talenbeleidcoördinator - Hogeschool Odisee
Voorzitter van het Vlaams Forum Taalbeleid en taalondersteuning, ondervoorzitter van het Nederlands/Vlaams Platform Taalbeleid Hoger Onderwijs, lid van de Raad voor Nederlandse Taal en Letteren